

บทคัดย่อ

โครงการ “กระบวนการสร้างสำนึกชวนาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร” โดยนางสาวพัชรินทร์ พืชผล เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินการ คือ บ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่ที่ทำการเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนา และปลูกพืชหลังนา อาทิ ผักสวนครัวเป็นอาชีพเสริม แต่เดิมวิถีการเกษตรค่อนข้างสัมพันธ์กับธรรมชาติ จึงไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องต้นทุนในการผลิตที่สูงเกินไป ทุกครอบครัวในชุมชนมีการช่วยเหลือกันเมื่อถึงฤดูกาลทำนา แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน ระบบเกษตรเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก เหลือกินจึงขายเป็นรายได้ในครอบครัว ความเป็นอยู่ของชุมชนจึงพึ่งพาระบบการเกษตรหล่อเลี้ยงครอบครัว มีการสืบทอดวิถีเกษตรจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น จนเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยี ในชุมชนเริ่มหันตามกระแสเทคโนโลยีครอบครัวชุมชนได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวิถีเกษตรของคนในชุมชน ตั้งแต่สังคม เศรษฐกิจ การเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะภาคการเกษตร แม้ชุมชนจะเลียนแบบการกินอยู่แบบเมืองมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่สั่งสมมานาน นั่นคือวิถีเกษตร ที่ถือเป็นสายเลือดของคนในชุมชนยังคงอยู่ แม้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยก็ตาม เช่น การทำนาในหมู่บ้านกุดหินในอดีตที่เคยพึ่งตนเองได้ในเรื่องปัจจัยการผลิต แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าถึง ทำให้ต้องพึ่งปัจจัยจากภายนอกเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาทางการเกษตรที่yakต่อการควบคุม รวมทั้งคนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนที่เริ่มห่างเหินจากวิถีเกษตร ไปสู่การทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ ทำให้ขาดแรงงานในภาคการเกษตร เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน และนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะการทำนาในปัจจุบันคงเหลือชวนา รุ่นพ่อ รุ่นแม่ เท่านั้น ส่วนบุตรหลานถูกผลักไสออกจากความเป็นเกษตรกร ด้วยการส่งเสียให้เล่าเรียนเพื่อที่จบแล้วจะได้ทำงานดีๆ จนลืมนองว่า ปัญหาในภาคการเกษตรปัจจัยสำคัญ คือ การจัดการ ที่มีคนหรือชวนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ การที่นับวันคนทำอาชีพเกษตรลดน้อยลง ส่วนหนึ่งมาจากไม่มีการสืบทอด ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จึงมีเป้าหมายในการสร้างสำนึกให้กับเยาวชนต่ออาชีพเกษตรกรรม รวมถึงการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญาทางการเกษตร โดยเฉพาะการเป็นชวนาที่เป็นกระดูกสันหลังของชาตินับวันเหลือน้อยลง โดยมีคำถามวิจัยว่า 1. การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของเด็ก/เยาวชนของบ้านกุดหินเป็นอย่างไร 2. การแก้ไขปัญาทางด้านการเกษตรสามารถสร้างจิตสำนึกชวนาให้กับของเด็ก/เยาวชนของบ้านกุดหินได้อย่างไร ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำนาของบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญาของชวนาในการทำนาของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 3) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ต่อการแก้ไขปัญาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 มิถุนายน 2551 ถึง 31 สิงหาคม 2552 รวม 15 เดือน รูปแบบในการศึกษา เน้นที่การเรียนรู้

ของเด็ก /เยาวชน ที่เป็นบุตรหลานของชาวนาและเป็นคนในชุมชนบ้านกุดหิน จากการเก็บข้อมูลความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทั้งการสัมภาษณ์ใช้แบบฟอร์ม การสอบถาม การโสตถ์ การจัดเวทีย่อย การสังเกต การทดลองปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ทางโครงการได้นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา การเรียนรู้ปัญหาทางการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการทดลองปฏิบัติในแปลงทดลอง โดยนำแนวทางของเกษตรอินทรีย์เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ **ผลการศึกษา** จากการรับรู้ข้อมูลและการได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้เยาวชนได้รู้ว่า ที่ผ่านมา (พ่อ แม่) ชาวนานั้นเหนื่อย ลำบากมาก กว่าจะได้ข้าวแต่ละเมล็ดมากิน ทำให้เยาวชนเริ่มใส่ใจ เห็นคุณค่าของข้าวมากขึ้น จากคนที่ทำนาไม่เป็นได้เรียนรู้จากการกระบวนกร่วมกัน มีการแบ่งปันเทคนิคในการทำนาจากประสบการณ์ ทำให้ผู้ปกครองเริ่มเห็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของบุตรหลาน จากที่ไม่เคยช่วยงานในไร่นาเลย เริ่มเห็นบุตรหลานมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น ช่วยปักดำ เกี่ยวข้าว ทำไมเป็นก็สนใจเรียนรู้จากพ่อแม่ ช่วยงานบ้าน ทำปุ๋ยหมัก เยาวชนบางคนก็ชักชวนพ่อแม่เปลี่ยนจากการทำนาเคมีเป็นนาอินทรีย์ เยาวชนเรียนรู้วิธีการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก แล้วขยายไปทำที่บ้าน ที่โรงเรียน จนเกิดเป็นกิจกรรมในวิชาเกษตรในโรงเรียนบ้านกุดหิน มีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างเยาวชนที่ผ่านกระบวนกร่วมกับผู้ปกครอง สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนกรวิจัยทั้งสิ้น

ผลที่เกิดขึ้นนอกจากจะเกิดกับเด็ก เยาวชนในชุมชนแล้ว ชุมชนเองยังได้เรียนรู้และหันมาให้ความสำคัญต่อเยาวชน โดยส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมและเปิดโอกาสให้เรียนรู้งานในไร่นามากขึ้น ชุมชน/ผู้ปกครองได้หันมามองตนเองมากขึ้นว่า การที่ลูกหลานไม่ช่วยงานในไร่นา อาจจะเป็นที่ผู้ใหญ่ไม่ให้โอกาสและวาดฝันให้ลูกหลานเรียนหนังสือเป็นการผลักดันเยาวชนออกนอกชุมชน จนลืมนึกถึงสิ่งที่ตามมา เยาวชนคือกำลังสำคัญในอนาคตที่จะเป็นผู้สืบทอด ชุมชนเริ่มมีความตระหนักถึงการสร้างจิตสำนึกให้ลูกหลานรักเป็นเกษตรกรต่อจากพ่อ แม่ โดยเรียนรู้วิธีการใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรไปพร้อมกับบุตรหลาน ส่งเสริมการแสดงออกว่าสนใจอยากทำอะไรในแปลงนา รวมถึงการทดลองเทคนิคใหม่ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน ส่วนองค์กรในชุมชน โรงเรียนบ้านกุดเริ่มเห็นความสนใจของเด็ก เยาวชน ต่อกิจกรรมทางการเกษตร จึงเปิดโอกาสให้แสดงออกในวิชาเกษตรของโรงเรียน ซึ่งเยาวชนได้นำสิ่งได้เรียนรู้จากกระบวนกรงานวิจัยไปใช้ที่โรงเรียน เช่น การคัดแยกขยะ เศษใบไม้เพื่อนำไปทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักรดต้นไม้ในโรงเรียน รวมกลุ่มปลูกพืชสวนครัวไว้กิน โดยมีครูในโรงเรียนคอยเป็นที่เลี้ยงด้วย

จากผลที่เกิดขึ้น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนจากการแสดงออก ซึ่งมีแนวโน้มจะพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยการร่วมมือของ ชุมชน โรงเรียน เยาวชน ที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการเรียนรู้และสร้างสำนึกให้กับเยาวชนรักในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเริ่มขยับอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเยาวชนได้เรียนรู้วิถีของท้องถิ่นและเรียนรู้สังคมภายนอกควบคู่กันไป